

ASSZIMILÁCIÓ

GYURGYÍK LÁSZLÓ

Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében¹

A közép-európai térségben zajló (elsősorban a magyarországi és (cseh)szlovákiai) asszimilációs folyamatokkal kapcsolatos társadalomtudományi gondolkodást eltérő elméleti és módszertani keretek jellemezték, mint az amerikai megközelítéseket. Míg tágabb térségünkben elsősorban a történeti, történeti-demográfiai vizsgálatok, a tengerentúlon inkább a multidiszciplináris megközelítések voltak a jellemzők.

A történeti-demográfiai dolgozatok mindenekelőtt a népszámlálási és a népmozgalmi adatok 1–2 változója (nemzetiség, anyanyelv) alapján vizsgálják a nemzetváltási folyamatokat, az amerikai körülmények között viszont meghatározók a szociológiai, szociálpszichológiai megközelítések, melyek többdimenziós modellek segítségével a redukcionista demográfiai modellekkel szemben komplex modellek segítségével közelítenek az asszimilációs folyamatokhoz.

A szociológiai ihletésű asszimilációvizsgálatok egyik meghatározó „csapásirányát” a Gordon (1964) és Yinger (1981, 1994) által kialakított asszimilációs modellek jelentik, melyek Gordon felfogásában hét, Yingerében négy dimenzió mentén vizsgálják az asszimilációs folyamatokat.

Egy 1999–2000-ben végzett szlovákiai asszimilációvizsgálatban a gordon-yingeri modellből indultunk ki, ezt próbáltuk térségünk viszonyaira adaptálva újraértelmezni.²

---

1 Az itt közölt tanulmány az Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében c. PhD. értékezés átdolgozott része

2 lásd még: Yinger elméletének kifejtését ebben a Regio számban, továbbá az asszimiláció szociológiai elméleteinek történeti fejlődését, a gordon-yingeri modellnek térségünk viszonyaira történő adaptálását Gyurgyík (2001)

Ennek eredményeként Yinger négydimenziós modelljét – mely az akkulturáció, strukturális asszimiláció, amalgamáció, identifikációs asszimiláció dimenziókat tartalmazza – ötdimenzióssá alakítottuk át oly módon, hogy az amalgamáció dimenziójának két aspektusát a házassági homo-heterogámiát és a származás nemzetiségi vonatkozásait külön dimenziókként kezeltük. Az egyes dimenziókat az alábbi változókkal operacionalizáltuk:

1. ábra. *Az asszimilációs modellbe bevont dimenziók és operacionalizálásuk*

<i>Dimenziók</i>	<i>Operacionalizált változók</i>
Kulturális asszimiláció	(Magyar, szlovák) nyelvtudás
Strukturális asszimiláció	Iskoláztatás nyelve
Származás (nemzetiségi vonatkozásai)	Származás homo-heterogén jellege
Házassági homo-heterogámia	Házastárs nemzetisége
Identifikációs asszimiláció	Nemzetiség

Az így módon kialakított modell az említett kérdőíves vizsgálat során került alkalmazásra, melynek kérdőívét 12 szlovákiai településén kérdeztettük le. (A lekérdezett kérdőívek száma 728.) Vizsgálatunkban elsősorban az asszimilációs folyamatok intergenerációs aspektusát vizsgáltuk.³ Ugyanakkor bizonyos mértékben intragenerációs vonatkozások is görcső alá kerültek.

Kutatásunkban az asszimilációs folyamatokat több szempontból – öt hipotézisblokk keretében – vizsgáltuk különböző modellek segítségével. Ebben a tanulmányban két hipotézisblokkra vonatkozó kutatási eredményeinket ismertetjük.

1. Hipotézisek

Vizsgálatunk fő hipotézise szerint Szlovákiában az asszimilációs folyamatok eltérő mértékben módosítják az egymással kapcsolatba lépő kisebbségi és többségi nemzetiségek etnikai jellegzetességeit. Kapcsolatuk etnikai kihatásait tekintve aszimmetrikus. A kisebbségi származásúak egy része nemzetiségváltás következtében a többségi nemzethez tartozónak vallja magát, a többségi nemzethez tartozóknál viszont csak kisebb mértékű etnikai hasonulásra kerül sor a kisebbségek irányába.

3 Az intragenerációs asszimiláció más módszerekkel, például mélyinterjúk segítségével közelíthető meg.

Az első hipotézisblokk az asszimilációs folyamatokat a kisebbségi-többségi csoportok relációjában vizsgálja. Eszerint:

- 1. Szlovákiában a nemzetváltási folyamatok a kisebbségi csoportok irányából a többségi csoportok irányába mutatnak.

A kisebbségi és többségi etnikumhoz tartozást megkülönböztetjük két szempontból: az egymással kapcsolatban lévő nemzetiségek (többségi–kisebbségi) pozícióját országos (makro-), illetve lokális (mikro-) szinten vizsgáljuk. Feltételezzük, hogy az asszimilációs folyamatok irányát elsősorban a makroszinten megkülönböztetett (kisebbségi–többségi) csoportjelleg határozza meg. Így ez az általános hipotézis két alhipotézisre tagolható. Tekintettel arra, hogy a mai Szlovákia, illetve ennek magyarlakta területe a 20. század folyamán több alkalommal is eltérő nemzetállami keretek közé tartozott, a magyar–szlovák asszimilációs folyamatok eltérő jellegét tételezzük fel az egyes történelmi periódusokban.

- 1. 1. *A magyar állami keretek között felnövekvő népesség asszimilációs trendjeinek az iránya ellentétes a (cseh)szlovák állami keretek között szocializálódó generációkéval. A korábbi periódusban a nemzetváltás iránya inkább a magyar népesség irányába, az utóbbi szakaszban inkább a szlovák nemzetiség irányába zajlott.*
- 1. 2. *Helyi (mikro-) szinten a nemzeti kisebbségek aránya nem befolyásolja a nemzetváltás irányát, de a nemzetváltás mértéke függ a lokális (mikroszintű) nemzetiségi arányoktól: a magyar többségű településeken a nemzetváltás mértéke kisebb, mint ahol a magyar nemzetiség kisebbséget alkot.*

Megfogalmazható továbbá az a feltételezés is, hogy

- 1. 3. *A nemzetváltási folyamatok intenzitása a szlovákiai magyarság körében generációról generációra gyorsul.*

Ennek a hipotézisnek a vizsgálata azokra a generációkra terjeszthető ki, amelyek már a cseh(szlovák) állam időszakában szocializálódtak.

Feltételezzük, hogy a kisebbségi lét időtartama befolyásolja a nemzetváltás mértékét. Hiszen az egymást követő nemzetiségek generációi egyre intenzívebb interetnikai kapcsolatokat alakítanak ki a többségi nemzettel. (Az utóbbi évtizedek népszámlálási és népmozgalmi adatainak a mérlege arra utal, hogy a nemzeti kisebbségek természetes szaporulatának csökkenő hányada mutatkozik meg a magyarság lélekszámának az alakulásában (Gyurgyík 1994).)

A második blokkban az átörökítési folyamatot, a származás mellett, az asszimiláció Yinger által pontosított gordoni dimenzióinak a bevonásával vizsgáljuk.⁴

- 2. Az a feltevésünk, hogy kisebbségi vonatkozásban ugyan a származás szabja meg a nemzeti hovatartozás átörökítésének potenciális keretét (azaz csak magyar vagy vegyes családi háttérből származók vallják magukat magyar nemzetiségűnek), de a vizsgálatba bevonásra kerülő további dimenziók etnikai jellege (homogenitása, illetve heterogenitása) kisebb-nagyobb mértékben befolyásolja az etnikai hovatartozás vállalását.

A különböző alhipotézisek az egyes dimenziók kölcsönhatásaival kapcsolatban fogalmazznak meg feltételezéseket.

- 2.1. *Feltételezzük, hogy az akkulturáció nagyobb hatással van a nemzeti hovatartozás változására, mint a strukturális asszimiláció. Ugyanakkor feltételezzük, hogy ez a hatás generációváltásról generációváltásra csökken.*
- 2.2. *A házassági heterogámia a többségi etnikai homogenizáció irányába hat. Ez a hatás egyrészt megnyilvánul a házastársak etnikai jegyeinek módosulásában, másrészt az etnikai hovatartozás átörökítése során is. Feltételezzük, hogy a vegyes házasságokon belül zajló intragenerációs homogenizáció kevésbé asszimilatív, mint az etnikai hovatartozás átörökítésénél kimutatható intergenerációs asszimiláció.⁵*
- 2.3. *Feltételezzük továbbá, hogy az asszimiláció dimenziói közül a homogén származás határozza meg a legnagyobb mértékben a nemzeti hovatartozás alakulását. A magyar nemzeti hovatartozás átörökítéséhez a vegyes házasságok csak kis mértékben járulnak hozzá.*

2. Empirikus elemzés

Az asszimiláció (intergenerációs vonatkozásban történő) vizsgálatánál azal a problémával kell szembesülnünk, hogy generációnként eltérő számú változó áll rendelkezésünkre. Érvényes ez a megállapítás még az ezzel a témával

4 Az asszimiláció négy dimenziója az akkulturáció, a strukturális asszimiláció (integráció), az amalgamáció (házassági hetero-homogámia), és az identifikációs asszimiláció.

5 Tézisünk a népszámlálási és népmozgalmi adatok elemzésére épül. A népmozgalmi adatok származás szerinti bontásban utalnak a hipotézisben vázolt folyamatokra, míg az intragenerációs nemzetsváltásra csak a kohorszok szerinti eltérésekből következtethetünk.

foglalkozó célirányos kutatásokra is. (Kérdőíves vizsgálatunkban a megkérdezett nyilatkozik, így a lemenőire vagy felmenőire vonatkozóan csak korlátozott mértékben és pontossággal képes adatokat szolgáltatni.) Kutatásunkban öt nemzedékre vonatkozó adatok lekérdezésére került sor. Öt nemzedék esetében a nemzetiség az a nemzeti hovatartozásra utaló egyetlen változó, amely nagyobb probléma nélkül lekérdezhető.

A megkérdezettek lemenőinek (gyerekeinek és unokáinak) nemzeti hovatartozására vonatkozó adatok értelmezése két szempontból is kérdéseket vet fel. Egyrészt e nemzedékek még részben gyermekkorúak, és nemzeti hovatartozásuk a későbbi életpályájuk során még módosulhat. Ugyan feltételezzük, hogy a szülők által lemenőiknek tulajdonított és tényleges etnikai szocializációjuk között igen szoros statisztikai kapcsolat áll fenn (így a későbbi életkorukban ténylegesen kialakuló nemzeti hovatartozásuk nagymértékben megközelíti a megkérdezettek által meghatározottat), mégis a gyermekek, illetve unokák generációjára vonatkozó adatokat, számításokat inkább csak orientációs jelleggel közöljük.

További problémát és torzítást jelenthet, hogy a felmenő nemzedékek-nél tudakolt nemzeti hovatartozás esetében az intragenerációs folyamatok kevéssé vagy alig foghatók meg az általunk használt vizsgálati módszerrel.⁶

Az elkövetkezőkben néhány fogalom általunk használt értelmezésére is ki kell térnünk, tekintettel arra, hogy e fogalmak vagy egyáltalán nem, vagy nem egységesen használatosak. Az alábbiakban a tanulmányban általunk használt fogalmak értelmezését ismertetjük.

A kisebbségi és többségi etnikum kifejezést a vizsgálatunkban két értelemben, a) makro- (országos), illetve b) mikro- (helyi, lokális) vonatkozásban használjuk.

Vizsgálatunkban a megkérdezettek nemzedékéhez viszonyítva határozunk meg értelemszerűen a szülők, nagyszülők, gyerekek, unokák nemzedékét. Az egyes generációkat, leszármazási ágakat – elsősorban a táblázatokban, grafikonokban – rövidítésekkel jelöljük. Az egyes generációk és családi kapcsolataik jelölésére az alábbi rövidítéseket alkalmazzuk:

<i>M</i>	– megkérdezett
<i>MSZ</i>	– a megkérdezett szülei
<i>MNSZ</i>	– a megkérdezett nagyszülei
<i>H</i>	– a megkérdezett házastársa

6 Valószínűleg Szlovákiában kevésbé lehetséges a „családi emlékezetben” azt tudakolni, hogy milyen volt az anya nemzetisége házasságkötése előtt vagy utána, mint két különböző időpontban betöltött fogalkozásra rákérdezni. Még kevésbé képzelhető el standardizált kérdőív lekérdezése során azt tudakolni, hogy a család valamelyik felmenője reszlovakizált-e, s ez nemzeti hovatartozására milyen hatást gyakorolt.

- HSZ* – a megkérdezett házastársa szülei
HNSZ – a megkérdezett házastársa nagyszülei
GY – a megkérdezett és házastársa gyermekei
GYH – a gyermek házastársa
U – unoka

Az egyes leszármazási ágakon belül az apai ágat P, az anyai ágat M betűvel jelöljük. Dolgozatunkban intergenerációs (nemzedékek közötti) asszimilációt vizsgálunk, melyet a generációváltások (GNV) során bekövetkezett nemzetváltásnak, asszimilációnak nevezünk. A generációváltásokba belépő és abból kilépő nemzedéket különböztetünk meg. A generációváltások jelölésénél a belépő és kilépő nemzedéket törtvonallal választjuk el egymástól. A táblázatok megnevezési oszlopában feltüntetett, a regressziós modellbe bevont független változók közé x jelet teszünk.

2. 1. A származás közvetlen hatása a nemzeti hovatartozás alakulására

2. 1. 1. A NEMZETVÁLTÁSI FOLYAMATOK MAKROVONATKOZÁSAI

A vizsgálatunkba bevont személyek és felmenőik életük egyes időszakaiiban a domináns nemzethez (nemzetekhez), más időszakokban a nemzeti kisebbségekhez tartoztak. Ebben a pontban ebből a makro-szempontról vizsgáltuk meg az átörökítési stratégiákat. Ehhez egy generációt, a megkérdezett szüleinek a generációját korcsoportok szerint vizsgáltuk meg. (E generációhoz tartozók 1870 és 1961 között születtek.) Abból a feltételezésből indulunk ki, hogy azokat, akik egy adott nemzetállami berendezkedés időszakában szocializálódtak (tehát legalábbis elsődleges szocializációjuk időszakát, illetve ennek egy részét ennek keretében töltötték), más etnikai átörökítési stratégiák jellemzik, mint egy másik impérium időszakában felnövekvőket. A szülők nemzedékét születési időpontjaik alapján úgy csoportosítottuk, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia idejében születettek alkossanak egy korcsoportot, egy következő korcsoportot az úgynevezett első Csehszlovák Köztársaság idejében születettek képezzenek, s egy harmadik korcsoportba kerüljenek az 1939 után születettek.⁷

7 Ugyan megfontolandó lehet, hogy az első korcsoportozás tartozók felső korhatárát az 1918-tól néhány évvel korábban születetteknek húzzuk meg, ezáltal azokat is bevonva, akik ebben az időszakban jártak iskolába, azonban ha tekintetbe vesszük, hogy a politikai impériumváltás a magyar származásúak körében csak néhány éves késéssel vezetett cselekvésben is manifesztálódó tudati változásokhoz, az etnikai átörökítés stratégiáinak változásához, maradhatunk az 1918-as időpontról (Bibó 1986).

Első számú alhipotézisünk (1. 1.) szerint eltérő jellegű átörökítési stratégiáknak kellene megmutatkozniuk a vizsgált nemzedék korcsoportjaiban. Az 1918 előtt született „szülők nemzedéke” a „nagy szülők nemzedékénél” nagyobb arányban kellene, hogy magyar nemzetiségű legyen. Ettől a tendenciától eltérő, fordított irányú változásokat feltételezünk az ennél fiatalabb két korcsoport esetében. A harmadik, 1939 után születettek korcsoportja vegyes kohorszt képez, a jelzett időszakban két alkalommal is változtak a nemzetállami keretek, azonban meghatározónak a csehszlovák nemzetállami keretek hatását tételezzük fel.

1. táblázat. *A megkérdezett nagyszülei és szülei generációjának nemzetiségi megoszlása a szülők születési ideje alapján kialakított kohorszok szerinti*⁸

<i>A szülők születési ideje</i>	<i>Generáció</i>	<i>Magyar %</i>	<i>Szlovák %</i>	<i>Egyéb %</i>	<i>Összesen %</i>	<i>N</i>
1918-ig	Nagyszülők	66,7	30,3	3,0	100,0	838
	Szülők	69,9	29,1	0,7	100,0	419
1919–1938	Nagyszülők	61,8	35,7	2,6	100,0	1093
	Szülők	55,6	42,8	1,7	100,0	547
1939 után	Nagyszülők	67,0	30,4	2,5	100,0	974
	Szülők	60,0	40,0	0,0	100,0	488

A nagyszülők és szülők generációin belül az első és a második kohorsz között csökken, a második és a harmadik között növekszik a magyar nemzetiségűek aránya. A magyarok aránya legkisebb a középső, az 1919 és 1939 között születettek kohorszában. Feltételezésünk szerint a középső kohorszhoz tartozók nemzeti hovatartozás-vállalását nagyobb mértékben befolyásolták az 1945–48-as időszak eseményei, mint az ezt követő kohorszét.

⁸ Az 1. táblázat az apai és az anyai leszármazási ág szerint összevont adatokat tartalmazza. A minta kialakítása során községenként 40 és városenként 120 kérdőívet terveztünk lekérdeztetni, ezáltal akartuk biztosítani, hogy azonos számú kérdőív legyen lekérdezve falvakban és városokban, illetve az egyes településtípusokon. Az adatfájl a településeken élők lélekszáma, életkora, neme és iskolai végzettsége szerint súlyoztuk, ezért az SPSS programcsomag outputjában az egyes táblázatok sor-, illetve oszlopösszegei kerekített értékek, melyek nagyon kis mértékben eltérhetnek az egyes sorok, illetve oszlopok értékeinek összegétől.

Az 1919 előtt születettek kohorszában a szülők körében némileg magasabb a magyar nemzetiségűek aránya (69,9%), mint a nagyszülők körében (66,7%). A generációváltás során a szlovák szülők aránya 1,2 százalékponttal alacsonyabbnak mutatkozik felmenőikénél (30,3%–29,1%), de a legnagyobb mértékű változások (3,0%–0,7%) az egyéb nemzetiséghez tartozó szórvány-nemzetiségek körében mentek végbe.

Az 1918 után születettek mindkét kohorszában a magyar szülők aránya jelentősen alacsonyabb a nagyszülők arányánál. A nagyszülők és szülők aránya közötti lineáris növekedés a szlovák népesség vonatkozásában mutatható ki. A második kohorsz esetében 7,1 százalékponttal, a harmadik esetében 9,6 százalékponttal magasabb a szlovák szülők aránya a nagyszülőkénél.

A nemzetváltási folyamatok vizsgálatánál az etnikai átörökítést két szempontból vesszük tekintetbe. Egyrészt, hogy milyen az egyes nemzetiségek „*etnikai átörökítőképesége*” (EÁK), azaz az egyes nemzedékek milyen arányban képesek átörökíteni nemzeti hovatartozásukat utódaikra, másodsorban pedig azt, hogy az egyes nemzetiségekhez tartozó utódok generációja milyen mértékben rekrutálódik más nemzetiségű felmenőktől. Ezt az utóbbit *asszimilálóképességnek* (AK) nevezzük.⁹

Az 1918 előtt született magyar szülők kohorszában kiemelkedik az igen erős etnikai átörökítőképeség (98,0%), s ez egy gyengébb asszimilálóképességgel párosul (6,7%). (Azért beszélhetünk a jelzett időszakban gyenge asszimilálóképességről a vizsgált települések vonatkozásában, mert e települések nemzetiségi összetétele 1918 előtt igen nagy mértékben eltért a maitól, és

2. táblázat. *A magyar és szlovák népesség etnikai átörökítőképeségének (EÁK) és asszimilálóképességének (AK) alakulása az 1. generációváltás (nagyszülők/szülők) során, a szülők születési ideje szerint*

<i>A szülők születési ideje</i>	<i>Magyar</i>		<i>Szlovák</i>	
	EÁK (%)	AK (%)	EÁK (%)	AK (%)
1918 előtt	98,0	6,7	90,1	6,6
1919–1938	88,0	2,1	96,8	19,4
1939 után	87,4	4,0	96,2	24,7

9 A (megkérdezett nagyszüleinek a nemzetisége „szülők nemzetisége” szülők születési ideje) háromdimenziós kereszt táblát a nagyszülők szerint százalékolva kapjuk az etnikai átörökítőképeségre (EÁK) vonatkozó megoszlásokat, a szülők szerint százalékolva az asszimiláló képességre (AK) vonatkozó adatokat. Ezt az összefüggést csak a szlovák–magyar relációban vizsgáljuk, az egyéb nemzetiségűeket kiszűrjük.

akkor a szlovák népesség aránya töredéke volt a mainak (*ld. F1. táblázat*). Természetesen nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a vizsgálatban feltüntetett generációk egy része más vidékekről költözött ide, illetve csak lemenői révén kapcsolódik ehhez a településhez.

Ebben a kohorszban a szlovák etnikum átörökítőképesége alacsonyabb a magyarokénál (90,1%). Ugyanakkor ebben az időszakban szinte azonos mértékben rekrutálódik mind a magyar, mind a szlovák szülők generációja eltérő származású felmenőktől. Ez mindenképpen arra utalhat, hogy a kohorszban belül keveredik az 1918 előtti időszakban domináns magyar s a későbbi időszakban meghatározóvá váló szlovák többségi hatás. De nem zárható ki, hogy az egyéb nemzetiségűek irányából is jelentkezett asszimilációs nyereség a szlovák nemzetiségűek javára.

Az úgynevezett első Csehszlovák Köztársaság időszakában, 1918 és 1938 között született szülők kohorsza markánsan elkülönül a korábbi kohorsztól. A magyar kohorszban belül az etnikai átörökítőképeség jelentősen (98,0%-ról 88,0%-ra) csökkent. Ezzel ellentétes irányú változás következett be a szlovák népességben belül (90,1%-ról 96,8%-ra nőtt az átörökítőképeség). Ezzel párhuzamosan, illetve ezzel összefüggésben a magyar nemzetiségűek asszimilálóképessége 6,7%-ról 2,1%-ra csökkent, a szlovák népességben pedig egy ezzel erőteljesen ellentétes tendencia figyelhető meg: a korábbi 6,6%-ról 19,4%-ra emelkedett a más nemzetiségű felmenőktől származó szlovák szülők aránya.

Az 1939 után születettek kohorszában mindkét vizsgált változó esetében nagyjából hasonló jelleggel zajlottak a folyamatok, mint az ezt megelőző kohorszban. Figyelemre méltó, hogy a szlovák szülők kohorszán belül tovább nőtt a más nemzetiségűekből rekrutálódók aránya (24.7%).

Eddigi vizsgálataink ugyan megerősítették az 1. 1. hipotézisünket, de ezzel szemben néhány észrevétel is megfogalmazható. Nem zárható ki, hogy az egyes államnemzeti kereteken belül a mikroszintű etnikai arányok is jelentősebb mértékben befolyásolhatták a nemzetváltások irányát, azaz az 1918 előtt születettek kohorszában a szlovák többségű településeken a vizsgálatunkban kimutatottal ellentétes irányú nemzetváltási folyamatok is előfordulhattak. (Ezt a kérdést általánosabb szinten a következő pontban vizsgált 1. 2. hipotézisünk tartalmazza.) Jelen vizsgálatunkban (az 1918 előtt születettek vonatkozásában) ezt a feltételezést nincs módunkban ellenőrizni, mivel a mintába felvett települések közül 1918 előtt egy sem volt szlovák többségű, ezek csak a második világháborút követő időszakban váltak szlovák többségűvé.

Ezt hűen tükrözi a nagyszülők generációjának településtípusok szerinti nemzetiségi összetétele is. A jelenleg szlovák többségű településeken a nagyszülők generációjában is a magyar nemzetiségűek vannak többségben. Ezenkívül nem szabad megfeledkezni arról, hogy az egyes államnemzeti keretek között (egy behatárolt időszakban) lezajlott elsődleges etnikai szocializáció a későbbi időszakokban tovább folytatódik. A másodlagos etnikai szocializáció a nemzeti hovatartozást feltételezéseink szerint általában kevésbé befolyásolja, mint az azt megelőző.¹⁰

Hipotézisünket tehát csak részben tudtuk megerősíteni. Megerősítést nyert ugyan, hogy az adott nemzetállami keretek időszakában születettek között a nemzetváltás iránya a makroszinten meghatározott többségi nemzet irányába mutat, de csak a vizsgált magyar többségű helységekre vonatkozólag. (Óvatosság két vonatkozásban is szükséges. Magyarországon a múlt század második felében is megfigyelhető volt a nemzetiségek javára történő változás, egyes etnikumok, így a szlovákok irányába mutató nemzetváltás is néhány községben. Hasonló módon az úgynevezett első Csehszlovák Köztársaság időszakában is voltak olyan települések, ahol a korábban magát szlováknak valló lakosság elmagyarosodása tovább folytatódott (Jászi 1986, Liszka 1998).

1. 2. A NEMZETVÁLTÁSI FOLYAMATOK MIKRO- (LOKÁLIS) VONATKOZÁSAI

Az etnikai átörökítés irányának mikroszinten történő vizsgálatára vonatkozik az 1.2. hipotézis, mely szerint a nemzetváltás irányát nem, de annak mértékét a lokális etnikai arányok befolyásolják.

Az asszimilációs folyamatoknak a települések etnikai összetétele szempontjából történő vizsgálata bizonyos korlátok között végezhető csak el. Vizsgálati mintánk kialakításánál a rendelkezésünkre álló, időrendben utolsó, 1991-es népszámlálási adatok nemzetiségi vonatkozásaiból indultunk ki. 1918 után Szlovákia vegyes lakosságú településeinek, s ezen belül a vizsgálatba bevont 12 településnek az etnikai összetétele is jelentős mértékben megváltozott. Lényegében két, viszonylag rövid időszakban: a Csehszlovák Köztársaság megalakulását követő néhány évben, illetve az 1940-es évek második felében módosult jelentős mértékben a magyarlakta területek etnikai térszerkezete.

10 Ezt támasztja alá a magyar és a szlovák nemzetiségű lakosság 5 éves korcsoportjaiban bekövetkezett változásoknak az 1970-es és 1980-as népszámlálási adatok alapján elvégzett elemzése (Gyurgyík 1994).

Az 1918 után a nemzetiségi összetételben bekövetkezett változások községsorosan is dokumentálhatók, a második világháborút közvetlenül követő változások azonban csak nagyobb területi egységek szintjén közelíthetők meg, mivel az időrendben legkorábbi községsoros adatokkal csak 1980-ból rendelkezünk (*F1. táblázat*). Ezekből jól látható, hogy 1910-ben valamennyi, vizsgálatba bevont helység magyar többségűnek, 1930-ban pedig kilenc magyar többségű, kettő vegyes, egy magyar kisebbségű településnek minősül az általunk használt kategorizáció szerint. Tekintettel arra, hogy a jelenlegi állapot jobbára a negyvenes évek második felében, illetve az ezt követő időszakban alakult ki, e települések nemzetiségi összetétele a korábbi nemzedékek időszakában jelentős mértékben eltért a jelenlegi nemzetiségi megoszlástól. Így a megkérdezett generációját megelőző, illetve az ezt követő generációk nemzetiségi összetétele is eltér az egyes települések azonos átlagéletkorú korcsoportjainak nemzetiségi megoszlásától.

Az egyes korábbi időpontokban a települések nemzetiségi összetétele és az egyes generációk nemzetiségi összetétele nem azonos, hiszen a generációk a leszármazás szerint, s nem a lakóhely szerint konstituálódnak. Jól példázza ezt, ha megnézzük, hogy az egyes generációk milyen arányban származtak a különböző településtípusokról. (Az egyének származási helyét a kutatásunk során vizsgált három településtípus mellett még egy kategóriával – a szórvány, illetve nem magyarlakta jellegű települések kategóriájával – egészítettük ki. Az adatokból látható, hogy generációváltásonként a többségi településeken élők aránya csökkent, a kisebbségi és vegyes jellegű településeken élőké növekedett /ld. *F2. táblázat*/ E besorolás is az 1991-es népszámlálási adatok alapján történt.) Ezért a megkérdettek nemzedékétől eltérő generációk esetében a településekre vonatkozólag megfogalmazott összefüggéseket „kvázi-településtípusokra” értelmezzük, s annál nagyobb körültekintéssel kezeljük az ilyen típusokat, minél távolabbi generációkról van szó a megkérdezett generációjához viszonyítva. Ezért ebben a pontban csak a szülők nemzedékének a megkérdettek generációjára történő etnikai átörökítését vizsgáljuk. A több generációváltáson keresztüli nemzetváltási folyamatok vizsgálatára a következő 1. 3. alhipotézis keretében térünk vissza.

3. táblázat. *A nemzetiségi arányok változása a második generációváltás során (szülők–megkérdezettek relációjában. A szülők nemzetisége=100%)*

Nemzetiség	12 település adatai	Magyar kisebbségű településtípus	Vegyes településtípus	Magyar többségű településtípus
	szülők – megkérd.			
Magyar	86,6	68,5	90,5	94,3
Szlovák	122,8	130,6	112,9	124,7
Egyéb	33,3	0,0	0,0	57,7

Az adatok alátámasztják az 1.2. hipotézist, miszerint az átörökítés mértéke a települések magyarlakta jellegének emelkedésével növekszik. Az átörökítés iránya valamennyi településtípuson belül a szlovák nemzetiség irányába mutat. (A magyar többségű településeken sem mutatkozik a leszármazottak oldalán magyar többlet.) Másrészt településtípusonként a szlovák népesség aránya kevésbé differenciáltan változott, mint a magyar. A legnagyobb mértékben a kisebbségi és a többségi, s a legkevésbé a vegyes jellegű településeken emelkedett.

1. 3. A NEMZETVÁLTÁSI FOLYAMATOK GENERÁCIÓVÁLTÁSOK SZERINTI TRENDJEI

Feltételezésünk az, hogy a nemzetváltási folyamatok intenzitása a szlovákiai magyarság körében generációról generációra gyorsul (1.3. hipotézis). Először tekintsük át az egyes generációk nemzetiségi megoszlását leszármazási áganként. (A nemzedékek kialakításánál a megkérdezettekől indultunk ki, ők képezik a viszonyítási pontot.)

Az első és második nemzedék a megkérdezett felmenőinek teljes körét tartalmazza. A harmadik nemzedékhez a megkérdezetteken kívül házastársaik is tartoznak. Azonban a két leszármazási ágat itt külön tüntetjük fel. Hasonló módon az előzőhöz, a negyedik nemzedéknél a megkérdezettek gyermekeit és ezek házastársait is külön tüntetjük fel. Tekintettel arra, hogy több generáció, generációváltás során végzett vizsgálatokhoz egyes esetekben több leszármazási ág is tartozik, ezeket (például a megkérdezett/M/ és házastársa /H/ leszármazási ágakat) azonos számú generációként (3G) jelöljük, de a táblázatok sor-, illetve oszlopmegnevezéseiben a leszármazási ágakat nem tüntetjük fel.

4. táblázat. A nemzetiségi hovatartozás megoszlása generációnként

Generáció sorszám	Generáció jelölése*	Magyar%	Szlovák%	Egyéb%	Összesen %	N
1.G	MNSZ	64,8	32,4	2,8	100,0	2884
2.G	MSZ	61,3	37,9	0,8	100,0	1456
3.G	M	53,1	46,6	0,3	100,0	728
3.G	H	54,8	44,7	0,5	100,0	586
4.G	GY	47,2	52,6	0,2	100,0	561
4.G	GYH	48,4	49,3	2,3	100,0	217
5.G	U	39,9	60,1	0,0	100,0	208

*A generációk és leszármazási ágak jelölését lásd a 2. fejezet elején.

A táblázat adatai jelzik az egyes generációk nemzetiségi összetételének alakulását. A változások általános trendjeit érzékelteti, hogy a nagyszülők között a magyar nemzetiségűek mintegy kétszer többen voltak, mint a szlovákok, az unokák között pedig már több mint ötven százalékkal több a szlovák, mint a magyar. Az adatok csak az etnikai változások trendjeit érzékeltetik. Míg a felmenő generációkat teljes terjedelemben bevontuk a vizsgálatba, a lemenőknél csak a legidősebb gyermekeket és az unokákat vontuk be az elemzésbe. Ez a redukció két vonatkozásban is torzítást eredményezhet. Egyrészt a magyar és a szlovák családokban született gyerekek száma eltérő, másrészt akár egy-egy családon belül is, a leszármazottak nemzetisége is eltérhet többek között a családokon belüli különböző szocializációs stratégiák s az eltérő intragenerációs etnikai szocializációjuk következtében is. A családokon belüli nemzeti hovatartozás átörökítésének konzisztenciáját megvizsgáltuk, s azt tapasztaltuk, hogy a gyermekes családok 1,1 százalékában volt eltérő a gyermekek nemzetisége. Ami pedig a magyar népesség termékenységi mutatóit illeti, a népmozgalmi és a népszámlálási adatok között némi eltérés mutatható ki. Több évtizedre visszamenőleg az előbbieket 5–15%-kal, az utóbbiakat 5–6%-kal alacsonyabbak az országos termékenységi mutatóknál. Ugyancsak igen jelentősek a termékenység regionális eltérései is. A vizsgálatba bevont települések többségén a szlovákiai magyarság termékenységi mutatói kedvezőbbek a „szlovákiai magyar átlagnál”. (Gyurgyik 1994: 60–63, Vereš 1986) Ebből arra következtettünk, hogy a fent leírt két redukció torzító hatása nem meghatározó.

Ahhoz, hogy az etnikai átörökítés során megmutatkozó folyamatok tendenciáit megvizsgálhassuk, ismernünk kell e folyamatokat generációváltásonként is.

5. táblázat. *Az egyes generációváltásokba belépő és kilépő generációk nemzetiségi megoszlása*

GNV sorszám	Generáció jelölése	Magyar %	Szlovák %	Egyéb %	Összesen%	N
1.GNV	MNSZ	64,8	32,4	2,8	100,0	2883
	MSZ	61,3	37,9	0,8	100,0	1456
2.GNV	MSZ	61,3	37,9	0,8	100,0	1456
	M	53,0	46,6	0,3	100,0	728
3.GNV	M+MH	54,8	44,8	0,5	100,0	1172
	GY	47,2	52,6	0,2	100,0	561
4.GNV	GY+GYH	51,2	47,5	1,4	100,0	434
	U	39,9	60,1	0,0	100,0	208

Az egyes generációváltásokból kilépő és a következőbe belépő generációk nemzetiségi összetétele különbözhet egymástól. Ezért a generációk összetételét mindkét vetületben feltüntetjük. A következő generációváltásba belépő népesség összetételét az új párkapcsolatba belépő fél módosítja, ezért szerepel a megkérdezett szüleinek generációja (ugyanazokkal az értékekkel) kétszer. Az egyes generációkat a megkérdezett leszármazási ágának megfelelő rokoni kapcsolatok szerint jelöljük: megkérdezett nagyszülei (MNSZ), szülei (MSZ), megkérdezett (M), gyermekei (GY), unokái (U) generációja. Használjuk a fenti sorrendben az 1., 2., 3., 4., 5., generáció (G) megjelölést is. Ha az egyes generációkon belüli vizsgálódásokról van szó, a megkérdezett leszármazási ágával vagy pedig a házastársa szerinti ágának adataival, gyermekek, illetve gyermekek házastársának adataival is dolgozunk. Ha viszont a generációváltásba belépő, illetve kilépő népesség vonatkozásában vizsgáljuk a változásokat, akkor az egyes ágak (megkérdezett és házastársa (M+H), illetve gyermeke és házastársa (GY+GYH)) összesített adataival dolgozunk.

Az egy-egy generációra vonatkozó két alminta nemzetiségi összetétele nem különbözik jelentős mértékben egymástól.

A generációváltások jelölésénél az 1. generációváltás (GNV) a nagyszülők–szülők, a 4. generációváltás a gyermek és házastársa – unokák generációt jelölik. Az egyes generációváltásokból kilépő és a következőbe belépő generációk egyrészt különböznek az előbbieken elmondottak szerint, másrészt a megkérdezettek generációjából csak a családosak lépnek be a 3. generációváltásba. Ugyanez érvényes a 4. generációváltásra is.

A 4. és az 5. táblázat nagymértékben hasonló. Az eltérés a 3. és a 4. generációváltásba belépő nemzedékeknél mutatkozik.

A négy generációváltás során az egyes nemzetiségeknél bekövetkezett változásokról *bázisindex* tájékoztat (az 1. generációváltásba belépő nagyszülők és a 4. generációváltásból kilépő unokák nemzetiségi megoszlása közti eltérés mértékét százalékosan kifejezve, ahol a nagyszülők nemzetisége a 100,0.)

6. táblázat. Az 1. generációváltásba belépő és a 4. generációváltásból kilépő generációk nemzetiségi megoszlása közti eltérés (*bázisindex alapján*)¹¹

G. száma	Generáció jelölése	Magyar	Szlovák	Egyéb
1.	Megkérdezett nagyszülei	100,0	100,0	100,0
5.	Unokák	61,6	185,5	0,0

A nagyszülők generációjához viszonyítva az unokák nemzedékében a magyar népesség aránya 61,6%-ra csökkent, a szlovák népességé pedig 185,5%-ra emelkedett.

Az 1.3. hipotézisben a magyar-szlovák nemzetváltást egy generációról generációra gyorsuló folyamatként tételeztük fel. Ezért az egyes generációváltások során bekövetkezett változásokat *lánccindexek* segítségével is vizsgáljuk.

Az adatok megerősítik feltételezésünket, hogy a magyar népesség nemzedékről nemzedékre növekvő mértékben vált nemzetiséget. Ugyanígy (csaknem) töretlenül folytatódik a szlovák népességben belül egy ezzel ellentétes folyamat, generációváltásról generációváltásra növekszik a nemzetváltásból származó nyereség.

11 „A bázis-indexsorokban minden időszak tényleges vagy fiktív aggregátumát egy állandó bázisként választott időszak hasonló adatához viszonyítjuk. Láncc-indexsorok esetén pedig mindig a közvetlenül megelőző időszak adata a viszonyítás alapja.” (Hunyadi–Vita 1991: 207).

7. táblázat. *Az egymást követő nemzedékek nemzetiségi megoszlásának változása négy generációváltáson keresztül. Lánccindex.*

GNV	GNV jelölése	Magyar	Szlovák	Egyéb	%
1.	MNSZ/MSZ	94,5	117,0	29,7	100,0
2.	MSZ/M	86,6	122,8	33,3	100,0
3.	M+MH/GY	86,2	117,4	34,8	100,0
4.	GY+GYH/U	78,0	126,6	0,0	100,0

Az immár megerősített 1.2. és 1.3. hipotézis alapján feltételezzük, hogy többségi típuson belül csak minimális mértékben csökken a magyarság aránya, s legnagyobb mértékben kisebbségi típuson belül csappan meg. Ugyanakkor nem tételezzük fel, hogy a többségi típuson belül bármelyik generációváltás során a magyar népesség aránya emelkedne.

8. táblázat. *A nemzeti hovatartozás alakulása négy generációváltáson keresztül, településtípusok szerint százalékban kifejezve*

GNV	GNV jelölése	Magyar kisebbségű tt.		Vegyes tt.		Magyar többségű tt.	
		magyarok	szlovákok	magyarok	szlovákok	magyarok	szlovákok
1.	MNSZ/MSZ	88,1	122,7	95,8	111,8	97,9	118,8
2.	MSZ/M	68,9	131,4	90,8	113,3	95,0	125,6
3.	M+H/GY	74,5	115,5	78,2	121,6	96,5	115,6
4.	GY+GYH/U	73,2	113,9	75,6	125,1	80,9	163,3

A három településtípuson belül eltérő módon alakul nemzedékenként a magyar és a szlovák népesség aránya. A nagyszülők generációjában minden kvázi-településtípuson belül a magyar népesség volt többségben, a szülők generációján belül a kisebbségi jellegű településeken már szlovák többség volt kimutatható. A megkérdezettek generációja a településtípusoknak megfelelő nemzetiségi arányokat tükrözi, a gyermekek és az unokák generációjában a vegyes jellegű településeken is negyven százalék alatt van a magyar népesség aránya. (Lásd az F3. táblázatot).

A nagyobb mértékben magyarlakta településeken az intergenerációs átörökítési folyamat erősebb, mint a kisebb mértékben magyarlakta települése-

ken. De a magyar népesség által többségében lakott településeken is a magyar nemzetiségűek aránya minden generáción belül elmarad az előző generáció értékeitől. A szlovák nemzetiségűek körében minden településtípuson belül magasabb a leszármazottak aránya elődeik nemzedékénél.

Az egyes településtípusokon kimutatott generációváltások eredményei a magyar nemzetiség szempontjából megfelelnek a településtípusoknak. Legkisebb arányú az átörökítés mértéke a magyar kisebbségű, legnagyobb arányú a magyar többségű településeken. A szlovák népesség legnagyobb arányban a magyar többségű településeken növekedett. A magyar kisebbségű és vegyes településeken a növekmény szerényebb (*ld. F3. táblázat*).

A nemzetváltás folyamatának gyorsulását több tényezővel lehet magyarázni: egyrészt a többségi nemzethez tartozás állapotából a kisebbségi létbe kerülés időbeni előrehaladása a szlovák–magyar interakció fokozódását eredményezi. Másrészt a demográfiai kutatások a vegyes házasságok kiemelt szerepét hangsúlyozzák az asszimilációs folyamatokban. (lásd: Ziegenfuss 1966, Srb 1991,1996)

2. 2. Az asszimiláció dimenziói és a nemzetváltás folyamata

Vizsgálatunk következő részében a nemzeti hovatartozás alakulását a yingeri modell dimenzióinak bevonásával vizsgáljuk. A vizsgálatba bevont valamennyi változó nominális. Az egyes dimenzióknak (változóknak) a magyar–szlovák kontinuumon kívüli más nemzetiségűekre vonatkozó kategóriáit kiszűrtük, ez a szelekció csak minimális mértékben csökkentette a minta elemszámát. Egyes bevont változók a magyar–szlovák kontinuum két végpontja között található további köztes kategóriákat is tartalmaznak.

Ebben a fejezetben a modellen belüli egyes változóknak a súlyát szeretnénk vizsgálni, azt, hogy milyen mértékben járulnak hozzá a nemzeti hovatartozás átörökítéséhez, illetve nemzetváltozásához (lásd 2. 3. hipotézis). Az egyes tényezők hatását több vetületben is megvizsgáljuk. Az egymást követő generációk közti különbségeket, továbbá a településtípusok és korcsoportok szerinti alakulás hatását is tanulmányozzuk.

Olyan modellek, amelyekben a magyarázó változók kategoriálisak, s a függő bináris változó, módszertanilag több eljárással is vizsgálhatók. Jelen vizsgálatunkban lineáris regressziószámításokat végeztünk *dummy* változók bevonásával. (A regressziós egyenlet azt fejezi ki, hogy az egyik változó milyen mértékben függ a másik változó értékétől).

A vizsgálat regressziós modelljébe függő változóként a vizsgált személyek nemzetiségét (esetünkben azt, hogy magyar-e), független változóként az eredeti változókból kialakított *dummy* változókat vittük be. Minden változó esetében a tökéletes multikollinearitás elkerülése végett – egyet kihagyunk (Moksony 1999: 72–75). A független *dummy* változók ily módon különböző kombinációban kerülhetnek bevonásra, ezáltal látszólag eltérő értékeket kapunk, de a be nem vont változók értékei a lineáris regressziós egyenlet alapján ($y = b_0 + b_1x_1 + b_2x_2 \dots$) kiszámíthatók. Regressziós egyenletünkben egy „eredeti” változóból képeztük le a magyarázó változókat, ezért a magyarázó változónak a függő változóra gyakorolt hatását a standardizálatlan regressziós együttható és a konstans összege adja meg, a kihagyott változó értéke a konstanssal egyenlő.

Ez a megközelítés annyiban gazdagabb az előző fejezetben taglaltnál, hogy itt részletesebben vehetjük szemügyre az egyes generációváltásokon belül az egyes leszármazási ágakat is, így a három generációváltás során öt átörökítési láncot vizsgálunk.

Az SPSS programcsomag a regressziószámításnál a független változók függő változóra gyakorolt hatásának vizsgálatánál két együtthatót ad meg, a standardizálatlan és a standardizált regressziós együtthatót – a B-t és a bétát. Míg az előbbi azt fejezi ki, milyen mértékben járul hozzá a vizsgált magyarázó változó a függő változó változásához, a béta az egyes változók közötti sorrendet határozza meg az szerint, hogy milyen erős a kapcsolata a függő változóval. A szlovák irányba történő nemzetváltás mértékét a függő változók felcserélésével kapjuk meg (azt, hogy a megkérdezett „magyar-e” helyett, a modellbe azt vesszük be, hogy „szlovák-e”).¹²

2. 2. 1. AZ AKKULTURÁCIÓ ÉS A STRUKTURÁLIS ASSZIMILÁCIÓ HATÁSA A NEMZETVÁLTÁS FOLYAMATÁRA

A következőkben megvizsgáljuk, hogy a nemzeti hovatartozás alakulását hogyan befolyásolják az egyes dimenziók, illetve ezek kombinációi. Az asszimilációs folyamatok lefolyásában az egyik meghatározó különbséget Gordon az akkulturáció és a strukturális asszimiláció szerepe között vélte felfedezni. (Szerinte nem az akkulturáció, hanem sokkal inkább a strukturális asszimiláció a záróköve az asszimiláció boltozatának.) Mi viszont úgy látjuk, hogy tér-

12 A regressziószámítás *outputjának* adataiból a szlovák irányba zajló nemzetváltás a függő változó felcserélése nélkül is kiszámítható. (Ebben az esetben a B-k és a béták előjelét megváltoztatjuk, a konstans értékét pedig az $1 - b_0$ formula adja meg.)

ségünkben a kulturális hovatartozás, kiváltképp ennek nyelvi vonatkozásai nagyobb mértékben hatnak a nemzeti hovatartozás alakulására, mint a strukturális kötődések. Ugyanakkor feltételezzük, hogy a két dimenzió közti különbség generációról generációra csökken (mivel a társadalmi modernizáció előrehaladásával a kulturális nyelvi szocializációban egyre nagyobb szereppel bírnak az intézményi, ezen belül az iskolai keretek). (2.1. hipotézis.)

7. táblázat. *Az iskoláztatás nyelvének, valamint a magyar és szlovák nyelv tudásának a hatása a nemzeti hovatartozás alakulására*

GNV	GNV jelölése	R ²	B _(iskm)	B _(iskv)	B _(nytm)	B _(nytv)	Konstans
1.	MPSZ/MP	0,782	0,328*	0,180*	0,673*	0,396*	-0,005
1.	MMSZ/MM	0,781	0,327*	0,212*	0,675*	0,392*	-0,016
2.	MSZ/M	0,721	0,369*	0,203*	0,588*	0,400*	0,026
2.	HSZ/H	0,795	0,435*	0,045	0,572*	0,369*	0,004
3.	M+H/Gy	0,730	0,200*	0,073	0,784*	0,441*	0,026

Az egyes generációk, generációváltások jelöléseinek rövidítései:

- MPSZ/MP – megkérdezett apai nagyszülei/megkérdezett édesapja
MMSZ/MM – megkérdezett anyai nagyszülei /megkérdezett édesanyja
MSZ/M – megkérdezett szülei / megkérdezett
HSZ/H – házastársa szülei / házastársa
GYSZ/GY – gyermeke szülei / gyermeke

A regressziós egyenlet együtthatóiban szereplő változók jelölései:

- A regressziós modellbe bevont dummy változók rövidítései:
iskm – magyar tanítási nyelvű alapiskolába járt-e?
iskv – vegyes, magyar és szlovák tanítási nyelvű alapiskolába járt-e?
isksz – szlovák tanítási nyelvű alapiskolába járt-e? (a modellbe be nem vont változó)
nytm – jobban beszél-e magyarul mint szlovákul?
nytv – azonos szinten beszél-e magyarul és szlovákul?
nytsz – jobban beszél-e szlovákul mint magyarul? (a modellbe be nem vont változó)
hm – homogén magyar származású-e?

v – *vegyes, magyar-szlovák származású-e?*

hsz – *homogén szlovák származású-e? (a modellbe be nem vont változó)*

htm – *házastársa magyar-e?*

htsz – *házastársa szlovák-e? (a modellbe be nem vont változó)*

htn – *nincs házastársa?*

Az adatok megerősítik feltevésünket, valamennyi generációváltás során és leszármazási ágban a nyelvtudás jellege valóban nagyobb mértékben határozza meg a nemzeti hovatartozás alakulását, mint az iskoláztatás nyelve.

Egy közvetlen feltevésünket, mely a két dimenzió hatásának generációváltásról generációváltásra történő időbeli változását illeti, az adatok szintén megerősítik, de a standard hibák tekintetbevételével e változásokat nem tudjuk megerősíteni. Ezt a folyamatot természetesnek tarthatjuk, hiszen a szülők generációjában még az etnikai átörökítés szempontjából a családi-rokoni háttér nyelvi kulturális hatása nagyobb lehetett az intézményesített iskolai oktatás nyelve hatásánál már amiatt is, hogy a teljes iskoláztatás időtartama rövidebb volt a korábbi generációk esetében a jelenleginél, továbbá bizonyos korcsoportok eltérő arányban jártak, járhattak magyar nyelvű iskolába.

Az 1945–49 közötti időszakban nem volt lehetőség a gyermekek iskoláztatásának a nyelvét megválasztani. Az iskoláskorú magyar tanulók vagy szlovák iskolába jártak, vagy nem látogattak iskolát (Csámpai – Barsiné 1999). Ilyen körülmények között pedig a hovatartozás szempontjából a nyelvi dominancia hangsúlyosan reprezentálódott. Ezzel magyarázható az is, hogy a szülők generációjában a vegyes és a magyar nyelven történő oktatás hatása közti különbség lényegesen kisebb volt, mint a megkérdezettek generációjában.¹³ A kétnyelvű oktatásban való részvétel kényszer következménye volt a magyar származású tanulók számára a 45–49-es időszakban, de az 1938–45 között a Magyarországhoz visszacsatolt területeken élő szlovákok egy része számára is. (Ekkor a szlovák tanítási nyelvű iskolák száma csappant meg nagymértékben).

A megkérdezettek generációjában az iskoláztatás nyelvének váltása zömmel más okokra vezethető vissza. Egyrészt a vizsgálatba bevont néhány településen – az 1960-as és 80-as évek között – megszűntek a magyar nyelvű alapiskolai oktatás intézményes keretei, továbbá az intenzívebb térbeli mobilitás, a lakóhely-változtatások szintén iskolaváltást eredményez(het)tek, s végül,

13 A szlovákiai oktatási rendszerben nincsenek, s tudtommal nem is voltak kétnyelvűként nyilvántartott magyar–szlovák alapiskolák. A vegyes oktatás kategória azokra vonatkozik, akik alapiskolai tanulmányaik során váltottak az egyik iskolatípusról a másikra.

de nem utolsósorban az iskoláztatás során külső kényszerítő körülményektől mentesen is iskolaváltásokra került sor.

Az első és a második generációt érő hatás különbsége abban is megnyilvánult, hogy míg az első esetben a kényszer következtében bekövetkezett változás viszonylag rövid ideig tartott (1945–1949 között), s ebből adódóan kevésbé volt tartós hatása a nemzeti hovatartozás alakulására, a második esetben az iskolaváltás inkább képezhetette részét a szülők olyan egyéni tudatos stratégiáinak, melyet a lokális etnikai viszonyok változása is befolyásolt.

Az iskoláztatás nyelvi vonatkozásaival ellentétes folyamat figyelhető meg a szlovák, illetve magyar nyelv ismeretének alakulásában. A magyar származású népesség egymást követő generációi egyre nagyobb mértékben és eredményesebben sajátították el az elmúlt évtizedekben a szlovák nyelvet.

A magyar–szlovák interetnikai kapcsolatok bővülése is a nyelvi kompetenciák, a többségi nyelv elsajátításának emelkedéséhez járult hozzá.¹⁴

A két nyelv egyenlő szinten történő elsajátítása napjainkban az átlagos iskolai műveltség emelkedésével a magyar népesség egy növekvő részénél vezetett oda, hogy a két nyelvet – iskoláztatásuk, munkajellegük s a folyamatosan növekvő családi heterogámia következtében – bevallásuk szerint egyforma szinten bírják. Ugyanakkor – s ezzel kapcsolatban itt ezt a kérdést nem vizsgáltuk – a magyar közvélekedés is egyre nagyobb mértékben tartja kívánatosnak a szlovák nyelv megfelelő szinten történő elsajátítását, de ennek biztosításához csak egy kis részük választaná, választja a szlovák nyelvű iskoláztatás alternatíváját. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a szlovákiai magyar kisebbség rétegspecifikusan különböző mértékben óhajtja a szlovák nyelv elsajátítását, de a magyar közösség ezzel párhuzamosan szinte egységesen óhajtja a magyar iskolarendszer fenntartását és fejlesztését, és gyermekeit zömmel magyar nyelven óhajtja iskoláztatni (Lampl 1999).

2. 2. 2. A VEGYES HÁZASSÁGOK INTRA- ÉS INTERGENERÁCIÓS HATÁSA A NEMZETI HOVATARTOZÁS ALAKULÁSÁRA

Következő hipotézisünk a házassági homogámia–heterogámia kérdésnek intra- és intergenerációs vetületével foglalkozik. Ebben a vonatkozásban Yinger megkülönbözteti az amalgamáció és a vegyes házasságok fogalmát: lehet vegyes házasság amalgamáció nélkül (gyermektelen házaspárok), de gyakoribb az amalgamáció vegyes házasság nélkül (házasságon kívül született gyermekek) (Yinger 1994). Vizsgálatunkban e két fogalmat a házassági hetero-

14 A kétnyelvűség típusait lásd: Lanstyák (2000: 149–152).

gámia–homogámia intra- és intergenerációs vonatkozásaként különböztetjük meg. Ebben a pontban az egyének nemzetiségének az alakulását vizsgáljuk származásuk és házastársuk nemzeti hovatartozásának függvényében (2. 2. hipotézis).

8. táblázat. *A származás és a házastárs nemzetiségének a hatása a nemzeti hovatartozás alakulására*

GNV száma	GNV jelölése	R^2	$B(hm)$	$B(ve)$	$B(htm)$	$B(htn)$	Konstans
1.	MPSZ/MP	0,820	0,852*	0,354*	0,148*	X	-0,016
1.	MMSZ/MM	0,780	0,767*	0,197*	0,244*	X	-0,039
2.	MSZ/M	0,764	0,885*	0,176*	0,106*	0,034	-0,024
2.	HSZ/H	0,790	0,874*	0,153*	0,108*	X	-0,024
3.	M+Hx/Gy	0,750	0,929*	0,235*	0,094*	0,022	-0,019

* – a jelzett leszármazási ágakban csak házások voltak.

A generációváltásokat jelölő rövidítéseket és a regressziós modellbe bevont változók rövidítéseit lásd a 7. táblázat alatt.

Az adatokból egyértelműen látható, hogy a nemzeti hovatartozás alakulására sokkal kisebb a hatása az egyén házassága etnikai jellegének, mint származása homogám–heterogám vonatkozásainak. (Ezt egyébként a népmozgalmi

9. táblázat: *A vizsgálati egységek származásának, iskoláztatásuk nyelvének, nyelvtudásuknak és házastársuk nemzetiségének a hatása gyermekük nemzeti hovatartozásának az alakulására*

GNV	GNV jelölése	R^2	$B(HM)$	$B(szve)$
1.	MPSZ/MP	0,855	0,537*	0,192*
1.	MMSZ/MM	0,849	0,435*	0,119*
2.	MSZ/M	0,827	0,516*	0,045
2.	HSZ/H	0,853	0,479*	0,044
3.	MxH/GY	0,800	0,546*	0,138*

* – szignifikáns 0,05 alatt

** – szignifikáns 0,01 alatt

*** – szignifikáns 0,05 szinten

és népszámlálási statisztikák egybevetése is megerősíti.) Már korábban kimutattuk, hogy a homogén származás hatása generációváltásról generációváltásra lényegében nem változik, a házastárs nemzetiségének a hatása az első és a második generációváltás között csökken. (Ugyan ez utóbbi változás a $B \pm 2SE$ szerint nem mutatható ki.)

2. 2. 3. AZ ASSZIMILÁCIÓ EGYES DIMENZIÓINAK A HATÁSA A NEMZETVÁLTÁS FOLYAMATÁRA – KOMPLEX MODELL

Ebben a részben megvizsgáljuk az asszimilációs modellbe bevont valamennyi változónak a nemzetváltás folyamatára gyakorolt hatását. Ez a modell a bevont dimenziókat az eddigiekhez hasonlóan magyarázó változókként képezi le indikátorokra, felépítése hierarchikus, a nemzeti hovatartozást emeli ki, s teszi függő változóvá. A vizsgálatra az előző fejezetekhez hasonlóan három generációváltás öt leszármazási ágának figyelembevételével kerül sor.

2. 3. hipotézisünk szerint a magyarázó változók közül legnagyobb mértékben a homogén származás határozza meg a leszármazottak nemzeti hovatartozását és a magyar nemzeti hovatartozás átörökítésében a vegyes házasságok hatása elenyésző. Továbbá feltételezzük, hogy a homogén származás hatása a bevont dimenziók között több generációváltás során sem csökken, ugyanakkor a vegyes házasságok hatása a nemzeti hovatartozás átörökítésében igen.

Vizsgálatunknak erre a fázisára is elmondható, amit már korábban is kifejtettünk –, hogy a megkérdeszetre és leszármazási ágára vonatkozó adatokat tekintjük viszonylag reprezentatívnak. A származás mellett bevont további változók hatása a gyermekek dimenziójában – tekintettel kormegoszlásukra – csak igen korlátozott mértékben mutatkozik meg. Ezért a gyermekekre vonatkozó adatokat inkább csak illusztratív jelleggel kezeljük.

$B(i skm)$	$B(i skv)$	$B(i nytm)$	$B(i nytv)$	$B(i htm)$	$B(i htv)$	Constans
0,208*	0,172*	0,235*	0,139*	0,081*	X	-0,052*
0,223*	0,144*	0,316*	0,132*	0,111*	X	0,074*
0,228*	0,154*	0,257*	0,170*	0,062**	0,052***	-0,040***
0,300*	0,070*	0,230*	0,112*	0,043***	X	-0,029
0,103**	0,056	0,386*	0,186*	0,063	0,016	-0,036

x – a jelzett leszármazási ágakban csak házások voltak.
A regressziós modell dummy változóinak jelöléseit lásd a 7. táblázat alatt.

Az egymást követő generációknál a modell „magyarázó ereje” (R^2) kis mértékben ingadozik, de lényegében nem csökken. Ebből arra következtethetünk, hogy a nemzeti hovatartozás átörökítésében nem növekedett meg a nem bevont, zömmel nem etnikai jellegű dimenziók, változók szerepe.

Mivel a származás mellett további dimenziók kerültek bevonásra, a származás közvetlen hatása a nemzeti hovatartozás alakulására jelentős mértékben csökkent, ez úgy értelmezhető, hogy a származás hatása közvetve az egyes további bevont változókon keresztül nyilvánul meg. Több generációváltás során megfigyelhető a homogén származás viszonylagos stabilitása (értéke az egyes leszármazási ágakon belül 0,5 körül mozog). Ezzel párhuzamosan a vegyes családi háttér hatásának jelentékeny gyengülését figyelhetjük meg az első és a második generációváltás között. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a vegyes származás a magyar nemzeti hovatartozás átörökítése szempontjából a második generációváltás során jelentős mértékben „kiüresedik”, magyar identitásátörökítő funkciója a modellbe bevont további dimenziókon keresztül realizálódik, amennyiben azok magyar vonatkozásúak. (A gyermekek generációján belül azonban igen magas a vegyes háttér hovatartozást átörökítő hatása, ez a vizsgált generáció korösszetételéből adódik, melynek következtében a vizsgálatba bevont további dimenziók csak korlátozott mértékben fejthették ki hatásukat.)

A valamennyi változót bevonó komplex modellben a származás dominanciája mellett az iskoláztatás nyelve és a nyelvtudás hatása közti különbség jelentős mértékben csökkent (a házastársak leszármazási ágában a magyar nyelven történő iskoláztatás hatása nagyobb, mint a nyelvtudás hatása), de a származás és a házastárs nemzetiségének a hatása közti különbség hasonlóan erős, mint korábban.

A fentiekben a magyar nemzeti hovatartozás átörökítése szempontjából vizsgáltuk a magyarázó változók hatását. Mivel az asszimiláció ellentette a disszimilációnak, azaz a nemzeti hovatartozás átörökítésének, ezt a regressziós egyenletünkben is könnyen kifejezhetjük. Ha a magyar nemzetiségűek nemzetváltását közvetlenül akarjuk kimutatni, akkor függő változóként a vizsgálati egységek nemzetiségeként azt vesszük be, hogy nemzetisége szlovák-e. Az egyes magyarázó változók hatását a magyar etnikum nemzetváltási folyamataira a modellbe felvett függő *dummy* változó megváltoztatása mellett az előzőkben lefuttatott értékekből is (ahol a magyar nemzetiség volt a függő változó) kiszámíthatjuk. A független változók előjelét megváltoztatjuk, és a konstans értékét 1-gyel növeljük.

3. Összefoglalás – kitekintés

Dolgozatunkban az asszimilációs folyamatok jellegzetességeinek két behatárolt körét vizsgáltuk a szlovákiai magyarság körében.

Az első blokkban a makro-mikro viszonyok szempontjából vizsgálódunk. Megerősítést nyert, hogy a nemzetváltási folyamatok irányát elsősorban a makroviszonyok, a nemzetállami keretek határozzák meg. Azaz adott nemzetállami keretek között a nemzetváltás iránya a kisebbségek felől a többség felé mutat. Hipotézisünk mind a magyar, mind a (cseh)szlovák nemzetállami keretekre vonatkozóan megerősítést nyert, (bár a magyar nemzetállami keretek között zajló nemzetváltási folyamatokra vonatkozó eredmények korlátozottabb következtetések levonására adnak lehetőséget, már csak amiatt is, hogy a megkérdezettek nyilatkoztak szüleik, nagyszüleik nemzeti hovatartozásáról, továbbá a vizsgálati mintánkba felvett községek 1918 előtt mind magyar többségűek voltak.) Ugyanakkor tudatosítanunk kell, hogy bizonyos körülmények között ezzel ellentétes irányú hasonulásokra is sor került.

Ugyanúgy megerősítést nyert, hogy az adott nemzetállami keretek között a nemzetváltás intenzitása, mértéke a településeken élő népesség nemzetiségi összetételétől – mikroviszonyoktól – függ. Azaz a magyar kisebbség nemzetváltásának aránya annál kisebb, minél nagyobb arányban él a vizsgált településeken. (Ezt a feltételezést csak a megkérdezettek generációjára tudtuk megerősíteni, mivel az egyes leszármazási ágakhoz tartozók esetében nem tudtuk egyértelműen meghatározni, hogy milyen nemzetiségi jellegű településtípusokon éltek, ezért ők csak „kvázi-településtípusokba” voltak sorolhatók).

Hasonló módon megerősítettnek tűnik, hogy a nemzetváltási folyamatok intenzitása generációról generációra gyorsul.

A házasságokon belül a nemek szerepét vizsgálva ugyan kimutattuk, hogy a nemzeti hovatartozás átörökítésében kismértékben nagyobb a férfiak szerepe, mint a nőké, ugyanakkor feltehetőleg a modernizációs folyamatok előrehaladásával az egymást követő generációváltások során a két nem közti különbség fokozatosan csökken. A nemek nemzetváltásra gyakorolt hatása közti csekély különbség magyarázata további vizsgálatokat igényel.

Vizsgálatunk második blokkjában a gordoni modell dimenzióit operacionalizáltuk és vontuk be az elemzésbe. Kimutattuk, hogy a szlovák irányba zajló nemzetváltási folyamatokra nagyobb hatással van az akkulturáció nyelvi vetülete – a származás szerinti elsődleges nyelv vagy anyanyelv tudásának háttérbe szorulása, a nyelvvesztés –, mint a többségi irányba

zajló integráció, melyet az alapiskolai oktatás nyelvével mértünk, de a két dimenzió hatása közti különbség generációváltásról generációváltásra fokozatosan csökkent. A két változó egymáshoz viszonyított súlyának módosulása a nemzetváltási folyamatokban véleményünk szerint az etnikai szocializációs ágenseken belüli átstrukturálódásra, nevezetesen az iskoláztatás szerepének növekedésére vezethető vissza.

A valamennyi gordoni dimenzió bevonásával kialakított modellt alkalmazva megerősítést nyert, hogy a magyar nemzeti hovatartozás átörökítésében megtartotta vezető szerepét a homogén magyar származás, ugyanakkor a vegyes származás hatása igen nagy mértékben csökkent. A vegyes házasságoknak a nemzetváltásra gyakorolt hatása megközelíti a homogén szlovák házasságok hatását. A vegyes házasságoknak kisebbségi hovatartozás-megőrző hatása a modellbe bevont magyar kötődésű dimenziókon – amennyiben vannak ilyenek – keresztül mutatkozik meg. Azaz a vegyes házasságok hatása jobbra közvetve a kisebbségi jellegű akkulturáción, integráción, házastársválasztáson keresztül érvényesül.

Vizsgálataink tehát több vonatkozásban megerősítették korábbi feltételezéseinket, ugyanakkor bizonyos vonatkozásokban ez nem következett be, melyekre újabb feltevéseket, kérdéseket fogalmaztunk meg.

Tanulmányunkban generációk, településtípusok, korcsoportok, nemek, származás szerinti bontásban vizsgáltuk az etnikai hasonulásokat. Ki kell emelnünk, hogy a vizsgálatunk során alkalmazott elméleti és módszertani keretek csak egy változatát jelentik a különféle irányban zajló asszimilációkutatásoknak.

Egyúttal látnunk kell vizsgálatunk korlátait is: így például külön problémát jelent a vizsgálat kiterjesztése a szórvány jellegű településekre. Ezek a településeken minden bizonnyal más mintavételi eljárások segítségével kezelhetőek meg a szórványban élők asszimilációs folyamatai.

Hosszabb távú, nagyobb léptékű feladatként fogalmazható meg az intragenerációs asszimilációs folyamatok vizsgálati kereteinek a kidolgozása, mely új interdiszciplináris elemek beépítését igényli a kutatás elméleti és módszertani kereteibe.

F.1. táblázat: *A mintába bevont helységek nemzetiségi megoszlásának a változása 1910–1991.**

Helységek neve	1910			1930			1991		
	Lakosok száma	Ebből %-ban		Lakosok száma	Ebből %-ban		Lakosok száma	Ebből %-ban	
		magyarok	szlovákok		magyarok	szlovákok		magyarok	szlovákok
Szenc	3915	93,4	4,6	5609	56,4	34,5	14357	27,8	70,4
Réte	1067	77,7	4,6	1331	73,2	10,1	1222	50,8	48,9
Dunaújfalú	724	86,0	6,9	1029	69,8	22,3	1571	33,4	65,9
Magyarbél	1341	95,8	3,6	1877	78,7	16,1	2118	51,2	47,7
Éberhard	828	94,4	2,1	1217	57,2	40,0	1289	59,3	39,9
Fél	1202	98,9	0,6	1604	80,0	13,1	2015	60,1	38,4
Csütörtök	1259	97,5	0,9	1054	92,1	5,8	1545	88,6	8,3
Lég	1572	98,5	0,8	2107	73,0	25,2	2144	78,7	19,3
Somorja	4172	94,3	2,8	4802	81,0	10,0	12051	71,0	38,6
Galánta	4143	83,1	13,3	5290	33,5	43,2	16978	40,6	57,8
Berencs	1477	94,2	4,9	1659	79,7	19,8	1993	37,9	61,2
Királyi	1441	86,2	10,0	1442	75,3	23,8	1933	26,2	73,3
Összesen	23141	91,4	5,4	29021	65,1	25,2	59216	47,2	51,2

* - az adatok a települések 1991-es területére vannak átszámítva

F2. táblázat: *A vizsgálatba bevont populáció megoszlása származási helye településtípusa szerint 4 generációban (A helységek településtípusokba történő besorolása az 1991-es népszámlálás adatai alapján történt)*

Generáció száma	A generációk jelölése	a településtípusok a magyar népesség aránya szerint*				Összesen
		szórvány	kisebbségi	vegyes	többségi	
1.	MNSZ	25,6	14,3	11,3	48,9	100,0
2.	MSZ	22,3	16,0	12,4	49,2	100,0
3.	M	13,4	22,9	23,9	39,9	100,0
3.	M+H	17,2	20,4	17,3	45,0	100,0
4.	Gy	12,2	28,1	28,8	30,8	100,0

- * szórvány = a magyar népesség aránya kevesebb mint 10%
 magyar kisebbségi = a magyar népesség aránya 10%–40%
 vegyes = a magyar népesség aránya 40%–60%
 magyar többségi = a magyar népesség aránya magasabb mint 60%

F3. táblázat: *A nemzeti hovatartozás alakulása öt generációban településtípusok szerint százalékban*

Generáció száma	Generáció jelölése	Magyarok	Szlovákok	Egyéb	Összesen	N
		%				
<i>Magyar kisebbségű települések</i>						
1.	MNSZ	55,6	41,1	3,2	100,0	956
2.	MSZ	49,0	50,4	0,6	100,0	480
3.	M	33,8	66,3	0,0	100,0	240
4.	GY	28,2	71,8	0,0	100,0	188
5.	U	23,5	76,5	0,0	100,0	68
<i>Végyes települések</i>						
1.	MNSZ	59,8	37,9	2,3	100,0	1083
2.	MSZ	57,3	42,3	0,4	100,0	541
3.	M	52,0	48,0	0,0	100,0	271
4.	GY	38,3	61,7	0,0	100,0	188
5.	U	34,4	65,6	0,0	100,0	64
<i>Magyar többségű települések</i>						
1.	MNSZ	81,6	15,5	2,8	100,0	844
2.	MSZ	80,0	18,4	1,6	100,0	434
3.	M	75,9	23,2	0,9	100,0	216
4.	GY	75,5	23,9	0,5	100,0	184
5.	U	60,0	40,0	0,0	100,0	75

BIBLIOGRÁFIA

- Babbie, Earl 1995: *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi.
- Bartha Csilla 1999: *A kétnyelvűség alapkérdései. Beszélők és közösségek*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
- Bibó István 1986: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága. In Bibó István: *Válogatott tanulmányok*, 2. k. Budapest: Magvető, 185–265.
- Csámpai Ottó–Barsiné Pálmai Éva 1999: Az 1945–49 közötti szlovákiai magyar iszkolanélküliség társadalmi következményei. In *Társadalomkutatás*, 2.
- Csepeli György–Örkény Antal–Székely Mária 2000: *Grappling national identity. How nations see each other in Central Europe*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Glazer, Nathan–Moynihan, Daniel P. 1975: *Ethnicity – Theory and Experience*. Cambridge–Massachusetts–London: Harvard University Press.

- Glazer, Nathan–Moynihan, Daniel P. 1964: *Beyond the Melting Pot*. Cambridge, Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology.
- Gordon, Milton M. 1964: *Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion and National Origin*. New York: Oxford University Press, 60–84.
- Gyurgyík László 1994: *Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében*. Pozsony: Kalligram.
- Gyurgyík László 2001: *Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében Ph.D. értekezés. Kézirat*
- Gyurgyík László 2001: Az asszimiláció szociológiai elméleteinek és operacionalizálásuknak egy lehetséges változata a társadalomtudományi kutatásokban. In *Bárdi Nándor – Lagzi Gábor (szerk.): Politika és nemzeti identitás Közép-Európában*. Budapest: Teleki László Alapítvány.
- Hunyadi László–Vita László 1991: *Statisztika I*. Budapest: Aula.
- Jászi Oszkár 1986: *A nemzeti államok kialakulása és a nemzetiségi kérdés*. Budapest: Gondolat.
- Kolosi Tamás–Rudas Tamás 1988: *Empirikus problémamegoldás a szociológiában*. Budapest: OMIKK–Tárki.
- Lamp Zsuzsanna 1999: *A saját útját járó gyermek. Három szociológiai tanulmány a szlovákiai magyarokról*. Pozsony: Madách–Pozonium.
- Liszka József 1998: A (cseh)szlovákiai magyarság populáris kulturája 1918–1998. In *Tóth László (szerk.) A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918–1948, II*. Budapest: Ister.
- Marger, Martin 1991: *Race and Ethnic Relations: American and Global Perspectives*. Belmont, California: Wadsworth Publicity Company.
- Moksony Ferenc 1999: *Gondolatok és adatok. Társadalomtudományi elméletek empirikus ellenőrzése*. Budapest: Osiris
- Lanstyák István 2000: *A magyar nyelv Szlovákiában*. Budapest–Pozsony: Osiris–Kalligram–MTA Kisebbségkutató Műhely
- Srb, Vladimír 1991: Slovensko-madárské sňatky a reprodukce slovensko-madárských manželství 1985–1989. In *Demografie*, 3: 264–267.
- Srb, Vladimír 1996: Asimilace a překlánění národnosti obyvatel v Československu ve svetle sčítání lidu 1950–1991. In *Demografie*, 3.
- Vereš Pavel 1986: Regionální vývoj plodnosti na Slovensku v letech 1910 až 1980. In *Demografie* 2.
- Yinger, John M. 1981: Toward a Theory of Assimilation and Dissimilation. In *Ethnic and Racial Studies*.
- Yinger, John M. 1994: *Ethnicity: Source of Strength? Source of conflict*. Albany: State University of New York Press
- Ziegenfuss, Vladimír 1966: Národnostní smíšenost manželství v ČSSR. In *Demografie*, 1.

LÁSZLÓ GYURGYÍK

Assimilative progressions in the society of the Slovakian Hungarians

The research scrutinizes two confined subjects specific to the assimilative progressions in the society of the Hungarians from Slovakia.

In the first hypothesis block the progressions were analyzed from the point of view of the relation between the minority-majority groups. It was proved that the direction of the national change is resolved primarily by the macro circumstances, it is defined by the limits of the nation-state. According to the researches in the given circumstances of the domain of the national-state the direction of the change of the nation goes the minority to the majority.

Furthermore in the given circumstances of the limits of the national-state the intensity of the national change depends on the micro-relations – nationality composition of the population living on the settlements; namely the proportion of the national change of the Hungarian minority is less if they live in a bigger proportion in the sourced settlements.

In spite of all the intensity of the process of national change becomes faster from generation to generation.

In the second block of the research the dimensions of the Gordon model were used in the analysis. It was proved, that national changes in the Slovakian direction have a greater influence on the language loss regarding the national culture (acculturation) – based on the first language of the origin or falling into the background knowledge of the native language, the language loss – as the integration towards the direction of majority, which was measured by the language of the elemental school. Using all the Gordon models the initial assumption that the transmittance of the Hungarian nationality status kept leading function in the homogeneous Hungarian origin, in the same time the influence of the mixed origin fell seemingly was proved. The influence of mixed marriages got across with minoritarian character of acculturation, integration and the choosing of the partner in marriage.

Ethnical assimilation was investigated in the research through the categories of generations, settlements, age, sex and origin. The used theoretical and methodological frameworks are only one version of the several directions of the assimilation research.